

“Η Ὁρθόδοξη Θεολογία ὡς Ἱατρικὴ Ἐπιστήμη”.

του Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου



Θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω θερμότατα τόν Πρύτανι κ. Γεώργιο Καψάλη γιά τό ἐνδιαφέρον του γιά τό πρόσωπό μου, τόν Ἀντιπρύτανι κ. Ἀνδρέα Φωτόπουλο, πού εἰσηγήθηκε τήν πρόταση στό Τμῆμα Ἱατρικῆς τῆς Σχολῆς Ἐπιστημῶν Ὑγείας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, γιά τήν ἀναγόρευσή μου καί τήν παρουσίαση, ἀλλά καί ὅλα τά μέλη τῆς Σχολῆς πού ὁμοφώνως τήν ἀποδέχθηκαν, τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος καί σεβαστό σέ ὄλους μας κ. Ἱερόνυμο, πού μοῦ ἔδειξε ἐμπιστοσύνη ἐδῶ καί τριάντα χρόνια καί τιμᾶ τήν ἐκδήλωση αὐτή μέ τήν ὑψηλή παρουσία του, παρά τίς πολλές εὐθύνες πού ἔχει, τούς Σεβ. Μητροπολίτες, ἐξαιρέτως τόν Σεβ. Μητροπολίτη Ἰωαννίνων κ. Μάξιμο, τά μέλη τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Κοινότητος, τόν Περιφερειάρχη τῆς Ἡπείρου κ. Ἀλέξανδρο Καχριμάνη, τόν Δήμαρχο Ἰωαννίνων κ. Θωμᾶ Μπέγκα καί ὄλους τούς παρόντες πού μέ τιμοῦν μέ τήν παρουσία τους.

Αἰσθάνομαι ὅτι πρέπει νά ἐκφωνήσω λόγο κατάλληλο γιά τήν παροῦσα περίσταση. Ἡ παρουσία μου μεταξύ τόσων ἐκλεκτῶν ἐπιστημόνων τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, μοῦ προκαλεῖ ἀναστολή καί δισταγμό. Τί θά μπορούσα νά προσφέρω στήν παροῦσα ἐκλεκτή ὁμήγυρη πού νά προσεγγίσει τήν πραγματικότητα;

Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ὅλο τό ἔργο, προφορικό καί γραπτό, πού ἀνέπτυξα ὅλα τά χρόνια τῆς δραστηριότητός μου εἶναι θεολογικό καί συγχρόνως ἱατρικό, δηλαδή συνέδεσα στενότατα τήν θεολογία μέ τήν ἱατρική ἐπιστήμη.

Πρώτον, γιατί η θεολογία, όπως έλεγε ο καθηγητής π. Ιωάννης Ρωμανίδης, του οποίου την πνευματική κληρονομιά ακολουθώ, δεν είναι μεταφυσική ούτε μπορεί να συμπεριληφθῆ στις θεωρητικές επιστήμες, αλλά στις πρακτικές, κυρίως στην Ιατρική. Η Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δεν είναι φιλοσοφία ἢ θρησκεία, ἀλλὰ Νοσοκομεῖο πού θεραπεύει τόν τετραυματισμένο ψυχικά ἄνθρωπο καί ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ὁ διευθυντής τῆς πνευματικῆς Κλινικῆς.

Δεύτερον, γιατί ἀσχολήθηκα ἐπισταμένως μέ τά σύγχρονα βιοηθικά ζητήματα, ἐπειδή δίδαξα τήν βιοηθική στό Πανεπιστήμιο τοῦ Λιβάνου καί κλήθηκα νά ὀμιλήσω σέ πολυπληθῆ ἀκροατήρια ἐπιστημονικά, ἀκόμη καί σέ ἰατρικά Συνέδρια στήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό. Ὅμως, διέγνωσα ὅτι δέν θά μπορούσα νά ὀμιλήσω γιά βιοηθικά ζητήματα, ἐάν δέν κατεῖχα στοιχειώδεις γνώσεις βιολογίας καί κυρίως τῆς μοριακῆς βιολογίας. Ἔτσι, μελέτησα πολλά ἰατρικά συγγράμματα μέ τόν ζῆλο ἑνός φιλοτίμου φοιτητοῦ τῆς Ἰατρικῆς καί διαπίστωσα ὅτι ἡ συνδέεται ἡ σύγχρονη μοριακή βιολογία μέ τήν ὀρθόδοξη θεολογία.

Τρίτον, γιατί ἀσχολήθηκα μέ τήν νηπτική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, τήν ὁποία ἀπεκάλεσα «Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία» καί ὁ ὅρος αὐτός ἔγινε ἀποδεκτός ἀπό τήν Ἀμερικανική Ψυχολογική Ἐταιρεία, ἐπειδή ἐκφράζει μιᾶ μέθοδο, κατ' αὐτούς, θεραπείας τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ κατά τούς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ κατ' ἐξοχήν μέθοδος θεραπείας τῶν πνευματικῶν νοσημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδή, ὅμως, ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπό ψυχή καί σῶμα, πράγμα πού δημιουργεῖ ἔντονα προβλήματα, γι' αὐτό ἐπιδόθηκα στήν μελέτη τῆς ψυχολογίας καί ἐξέτασα πῶς ἡ ψυχολογία κατ' ἀρχάς συνδεόταν μέ τήν φιλοσοφία καί στήν συνέχεια συνδέθηκε μέ τήν νευροεπιστήμη. Ἡ δέ ὀρθόδοξη θεολογία ἀναφέρεται στήν θεραπεία τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου πού κινεῖται κάτω ἀπό τήν λογική καί τήν συνείδηση.

Μερικά ἀπό τά πορίσματα αὐτῶν τῶν ἐρευνῶν μου θά ἐκθέσω στήν συνέχεια.

1. Θεολογία καί ἰατρική ἐπιστήμη

Τό θέμα περί τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει ψυχή καί σῶμα, ἀπησχόλησε πολύ τήν θεολογία καί τήν ἐπιστήμη. Τά ἐρωτήματα πού τέθηκαν εἶναι: Τί εἶναι ζωή, ποιά εἶναι ἡ σχέση μεταξύ τῆς ψυχῆς καί τῆς ζωῆς, ποιά εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ τῆς ζωῆς στόν ἄνθρωπο καί στά ἄλογα ζῶα, ὅπως καί ποιά εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν καί τῆς ἄψυχης ὕλης.

Είναι φυσικό ότι δόθηκαν πολλές απαντήσεις στα έρωτήματα αυτά, από τούς φυσικαλιστές, τούς βιταλιστές και τούς οργανικιστές.

Πολλοί βιολόγοι και γενετιστές και όσοι ασχολούνται με τις λεγόμενες εναλλακτικές θεραπείες κάνουν λόγο για την λεγομένη *Vis Vitalis* ή ζωτική ενέργεια ή ζωϊκή ενέργεια, καθώς επίσης οι βιταλιστές κάνουν λόγο για αίθερική ενέργεια ή βιοενέργεια.

Ο βιταλισμός είναι ή θεωρία εκείνη, σύμφωνα με την οποία «ή ζωή και οι ζωϊκές λειτουργίες είναι αποτέλεσμα μιᾶς ιδιαίτερης και ἄυλης δύναμης (τῆς *vis vitalis*, ζωτικῆς δύναμης) πού βρίσκεται και δρᾷ μέσα στους οργανισμούς. Ἡ *vis vitalis* είναι βιολογική και ταυτόχρονα ψυχική δύναμη (ψυχοβιταλισμός), πού ἀπορρέει ἀπό μιᾶ ψυχική οὐσία... Ἀπό μερικούς ή ζωτική δύναμη θεωρεῖται θεϊκῆς προέλευσης, κάτι πού ἐμφυτεύεται στους οργανισμούς ἀπό μιᾶ ὑπερβατική ζωτική ἀρχή, πού δέν εἶναι παρά ὁ θεός (ὑπερβατικός βιταλισμός)». Στήν οὐσία ὁ βιταλισμός «εἶναι ἕνα εἶδος "βιολογικοῦ ἰδεαλισμοῦ", ἀφοῦ μιᾶ για μή ὑλικές και μή φυσικές βιολογικές δυνάμεις πού ὑπηρετοῦν ὀρισμένους σκοπούς, κινοῦνται τελολογικά και ἔχουν τοποθετηθεῖ στους οργανισμούς ἀπό κάποιον θεό. Ὁ βιταλισμός θέλησε νά μᾶς προστατέψει ἀπό τόν βιολογικό ὑλισμό».

Γενικά, πολλοί βιολόγοι και γενετιστές πού διακρίνονται για τόν ἀγνωστικισμό ή τόν δεῖσμό κάνουν λόγο για μιᾶ ζωτική δύναμη και ἐνέργεια πού ὑπάρχει μέσα στόν ὀργανισμό, ἀλλά και σέ ὄλη τήν κτίση, πού «δέν εἶναι ιδιότητα τῆς ἀνόργανης ὕλης, οὔτε ἀποτέλεσμα μηχανιστικῶν ή χημικῶν μεταβολῶν». Και σ' αὐτήν τήν ζωτική ἐνέργεια ὀφείλεται τό φαινόμενο τῆς ζωῆς.

Τό πρόβλημα, ὅμως, εἶναι τί εἶναι αὐτή ή ζωτική ἐνέργεια, ἀπό ποῦ προέρχεται και τελικά ποῦ ἐντοπίζου τήν ζωή και πῶς τήν ὀριοθετοῦν. Και εἶναι γεγονός ὅτι εἶναι δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο, νά ὀρισθῆ ἀπό τήν ἐπιστήμη ή ζωή, και νά ἐντοπισθῆ ποῦ ἀκριβῶς εἶναι ή ἀρχή της. Τό μακρομόριο τοῦ DNA ἀποτελεῖται ἀπό χημικές ἐνώσεις, τά γονίδια παράγουν πρωτεΐνες πού συγκροτοῦν και δομοῦν τό κύτταρο, ή βάση τῶν πρωτεῖνῶν εἶναι τά ἀμινοξέα κλπ.

Μέ τήν ἀνακάλυψη τοῦ DNA και τῶν γονιδίων ἄρχισε ή ἐποχή τῆς «δικτατορίας» τῶν γονιδίων και εἶχε ἀρχικά θεωρηθεῖ ὅτι ἐκεῖ βρίσκεται ὄλο τό μυστήριο τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου. Ἀργότερα ἔγινε φανερόν ὅτι τά γονίδια ὑπόκεινται και αὐτά σέ σημαντική ἐπίδραση ἀπό τό περιβάλλον και περάσαμε στήν ἐποχή τῆς ἐπιγενετικῆς και ἄρχισαν νά ἀνακαλύπτονται οἱ βιολογικοί μηχανισμοί αὐτῆς τῆς ἐπίδρασης, ὅμως τό τί εἶναι ή ζωή παρέμεινε ἀναπάντητο.

Ὁ Ernst Mayr ἀναλύει ὅτι ὑπῆρξαν συζητήσεις μεταξύ τῶν φυσικαλιστῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποστήριζαν «ὅτι δέν ὑπάρχει μεταφυσική συνιστώσα τῆς ζωῆς», ἀλλά ἡ ζωή μπορεῖ νά ἐξηγηθῆ «στό μοριακό ἐπίπεδο» «μέ τίς ἀρχές τῆς φυσικῆς καί τῆς χημείας», καί τῶν βιταλιστῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποστήριζαν ὅτι «οἱ ζωντανοί ὀργανισμοί διαφέρουν ἀπό τήν ἀδρανῆ ὕλη ἔχοντας πολυάριθμα αὐτόνομα χαρακτηριστικά –ἰδιαίτερα τά γενετικά τους προγράμματα πού ἀπέκτησαν κατά τό παρελθόν– τά ὁποῖα εἶναι ἄγνωστα στά μή ζωντανά ὕλικά». Ὡστόσο, στήν ἐποχή μας ἀναπτύχθηκε ἡ θεωρία τοῦ ὀργανικισμοῦ, ἡ ὁποία προσέλαβε τίς καλύτερες ἀρχές ἀπό τόν φυσικαλισμό καί τόν βιταλισμό, ἀπορρίπτοντας τίς ὑπερβολές τους. Τελικά, οἱ ὀργανικιστές θεωροῦν ὅτι στούς ζωντανούς ὀργανισμούς δέν ὑπάρχει ἕνας δυῖσμός μεταξύ σώματος καί φύσεως, ἢ σώματος καί πνεύματος, ἀλλά δυῖσμός μεταξύ γονότυπου (νουκλεϊκά ὀξέα) καί φαινότυπου (πληροφορίες πού παρέχονται ἀπό τόν γονότυπο). Οἱ ὀργανικιστές ὁμιλοῦν γιά τούς ζωντανούς ὀργανισμούς πού «ἀποτελοῦν μιά ἱεραρχία ἀπό ὀλοένα καί πιό πολύπλοκα συστήματα –ἀπό μόρια, κύτταρα, ἰστούς, μέχρι ὀλόκληρους ὀργανισμούς, πληθυσμούς καί εἶδη».

Παρά ταῦτα, τό ἐρώτημα παραμένει γιά τό τί ἡ ἐπιστήμη θεωρεῖ ὡς ζωή. Δέν μπορεῖ κανείς νά δώση ἕναν ἀκριβῆ ὀρισμό γιά τήν ζωή, γι' αὐτό καί κάνουν λόγο γιά τήν ζωτική ἐνέργεια.

Ὅπως εἶναι δύσκολο νά ἀπαντηθῆ τό ἐρώτημα τί εἶναι ἡ ζωή, ἔτσι εἶναι δύσκολη ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα τί εἶναι ὁ θάνατος, ἢ καλύτερα τί εἶναι τό φαινόμενο τῆς γήρανσης. Μάλιστα, ἔχουν διατυπωθῆ περίπου 300 θεωρίες γιά τό φαινόμενο τῆς γήρανσης τῶν ὀργανισμῶν καί ἐξακολουθεῖ αὐτό τό γεγονός νά εἶναι αἴνιγμα γιά τούς Ἐπιστήμονες. Ἄλλες θεωρίες ὑποστήριξαν ὅτι τό φαινόμενο τῆς γήρανσης ἀφορᾷ γενετικούς παράγοντες, ἄλλες ὅτι ἀφορᾷ περιβαλλοντικούς παράγοντες καί ἄλλες κάνουν συνδυασμό μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο παραγόντων.

Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία διδάσκει ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἡ πηγή τῆς ζωῆς, Αὐτός ἔδωσε τήν ζωή σέ ὅλα τά ὄντα καί μέσα σέ ὅλη τήν κτίση ὑπάρχουν οἱ μικροί «λόγοι», δηλαδή ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, πού δίνει τήν ζωή σέ ὅλη τήν κτίση.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ μέγας ἐρευνητής βιολόγος Francis Collins ὁ ὁποῖος μαζί μέ τόν John Craig Venter ἔφθασαν στήν ἀποκωδικοποίηση τοῦ ἀνθρωπίνου γονιδιώματος, καίτοι εἶχε ἀρχίσει ἀπό τόν ἀγνωστικισμό καί τήν ἀθεΐα, ἔφθασε στό συμπέρασμα νά πῆ ὅτι «ὁ Θεός τῆς Βίβλου εἶναι ἐπίσης ὁ Θεός τοῦ γονιδιώματος. Μπορεῖ νά λατρεύεται στήν Ἐκκλησία ἢ στό Ἐργαστήριο. Ἡ δημιουργία Του εἶναι μεγαλοπρεπής,

ἐπιβλητική, περίπλοκη καὶ ὁμορφή –καὶ δέν μπορεῖ νά μπεῖ σέ πόλεμο μέ τόν ἑαυτό της. Μόνο ἐμεῖς οἱ ἀτελεῖς ἄνθρωποι μποροῦμε νά ἀνοίγουμε τέτοιες διαμάχες. Καί μόνο ἐμεῖς μποροῦμε νά τίς πάψουμε».

Ἐπί πλέον, κατά τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται στενότερα μέ τό σῶμα, εἶναι ἐνιαία καί πολυδύναμη. Μέ τήν νοερή της ἐνέργεια ἔχει ἐπικοινωνία μέ τόν Θεό, μέ τήν λογική της ἐνέργεια ἐπικοινωνεῖ μέ τό περιβάλλον, διά τῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου, μέ τήν λειτουργία τῶν νευροκυττάρων, μέ τήν ἄλογη ἐνέργειά της, ἥτοι τήν γεννητική, τήν αὐξητική, τήν φυτική θρεπτική, διευθύνει ὅλο τό σῶμα, ὅποτε ἡ ψυχὴ «πανταχοῦ τοῦ σώματος ἐστί» καί τό ζωοποιεῖ ποικιλοτρόπως.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, κάνει λόγο γιά τίς ἄκτιστες οὐσιοποιές, ζωοποιές, σοφοποιές καί θεοποιές ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Μία εἶναι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλά μετέχεται ἀναλόγως τῆς καταστάσεως τῶν κτισμάτων· ἔτσι, ὅλα τά κτίσματα μετέχουν τῆς οὐσιοποιῶς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὅμως καί τῆς ζωοποιῶς, ὅπως ἡ μή ἔμβια ὕλη, ἀλλά πάλι, ὅπως τά φυτά καί τά ζῶα, μετέχουν τῆς οὐσιοποιῶς καί τῆς ζωοποιῶς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὅμως καί τῆς σοφοποιῶς. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μετέχουν καί τῶν προηγουμένων, ἀλλά καί τῆς σοφοποιῶς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὅμως τῆς θεοποιῶς. Καί τέλος οἱ ἄγγελοι πού κράτησαν τήν τάξη τους, καί ὅσοι ἀπό τούς ἄνθρώπους ἐπανῆλθαν στό ὑπερφυές ἀξίωμα, δηλαδή οἱ ἅγιοι, μετέχουν, ἐκτός τῶν προηγουμένων, καί τῆς θεοποιῶς ἐνεργείας καί Χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἐπομένως, ὁ ἄνθρωπος μετέχει τῆς οὐσιοποιῶς, ζωοποιῶς καί σοφοποιῶς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλά αὐτό δέν ἀρκεῖ, ἀφοῦ ἀπαιτεῖται νά μεθέξη καί τῆς θεοποιῶς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, γιατί τότε θά ἔχη νόημα στήν ζωή του καί θά καταξιώσει τήν ὕπαρξή του. Αὐτή δέ ἡ μέθεξη τῆς θεοποιῶς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ μετέχεται ποικιλοτρόπως καί ἀναλόγως, γι' αὐτό καί λέγεται καθαρτική, φωτιστική καί θεοποιός ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ὅταν καθαρίζει, φωτίζει καί θεώνει τόν ἄνθρωπο.

Ἡ διδασκαλία ἐξ ἄλλου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ γιά τήν διάκριση μεταξύ ἀκτίστου οὐσίας καί ἀκτίστου ἐνεργείας στόν Θεό καί ὅτι ὁ ἄνθρωπος καί ἡ κτίση μετέχει, κατά διαφόρους βαθμούς, τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καί ὄχι τῆς οὐσίας Του, εἶναι σημαντική, γιατί μᾶς βοηθᾶ νά ξεφύγουμε τόσο ἀπό τόν ἀγνωστικισμό, ὅσο καί ἀπό τόν πανθεισμό.

Ἐπίσης, εἶναι σημαντική, γιατί μᾶς δίνει τήν δυνατότητα νά κάνουμε λόγο γιά τούς πνευματικούς λόγους ἢ τούς λεγομένους «λόγους τῶν ὄντων». Σύμφωνα μέ αὐτήν τήν διδασκαλία ὁ Θεός δέν δημιούργησε τόν

κόσμο καί ἔβαλε μέσα του μερικούς νόμους καί τόν ἐγκατέλειψε, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ δεῖσμός, ἀλλά μέσα σέ ὅλη τήν κτίση ὑπάρχουν οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ καί γι' αὐτό ὁ Θεός διευθύνει τόν κόσμο προσωπικά. Ὁ Χριστός ἔλεγε: «ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καγὼ ἐργάζομαι» (Ἰω. ε', 17) καί «ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά» (Ματθ. στ', 26).

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής κάνει εὐρύτατο λόγο γιὰ τούς λεγομένους λόγους τῶν ὄντων πού εἶναι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό μέσα στήν κτίση κατά τήν ὀρθόδοξη θεολογία δέν ὑπάρχουν σταθερές ἀρχές, ἀλλά ἄκτιστοι λόγοι, καί ὅπου φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν σταθερές ἀρχές, αὐτό ὀφείλεται στήν πιστότητα τῆς θείας ἐνεργείας.

Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία δέν εἶναι μεταφυσική φιλοσοφία, ὅπως ἐκφραζόταν ἀπό τόν Πλάτωνα, τόν Ἀριστοτέλη, τούς Νεοπλατωνικούς καί τούς συγχρόνους ἰδεαλιστές, ἀκόμη καί τούς ὑπαρξιστές φιλοσόφους, ἀλλά συνδέεται μέ τήν ἱατρική ἐπιστήμη, ἀφοῦ κάνει λόγο γιὰ ἀσθένεια τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς, τῆς καρδιάς, ἡ ὁποία ἀσθένεια ἐπηρεάζει ἐν πολλοῖς καί τίς σωματικές ἀσθένειες, ἀφοῦ ὑπάρχει ἐνότητα ψυχῆς καί σώματος.

Ἐπειτα, ἡ Ἐκκλησία καί τό ἔργο της ἐρμηνεύεται μέ ἱατρικούς ὅρους, ὅπως θεραπευτήριο, οἱ Κληρικοί θεωροῦνται ἱατροί ψυχῆς καί σώματος, ἡ θεολογία ἀποδίδεται ὡς ἱατρική ἐπιστήμη, ἡ ὁποία θεραπεύει τόν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τά δόγματα καί οἱ ἱεροί Κανόνες παρουσιάζονται ὡς φάρμακα. Φυσικά, ὑπάρχουν ὅρια συγκεκριμένα μεταξύ ἱατρικῆς τῆς ψυχῆς καί ἱατρικῆς τοῦ σώματος, ὥστε νά ὑπάρχη ἀλληλοσεβασμός μεταξύ τους. Πάντως, στήν ὀρθόδοξη θεολογία δέν ὑφίσταται διαφορά μεταξύ φύσει ἀθανάτου ψυχῆς καί φύσει θνητοῦ σώματος, ὅπως γίνεται στήν μεταφυσική φιλοσοφία, ἀλλ' ἄ ὑπάρχει ἐνότητα μεταξύ ψυχῆς καί σώματος, χωρίς νά ὑπάρχη μεταξύ αὐτῶν ἀπόλυτη ταυτότητα, γι' αὐτό καί δέν συγκρούεται ἡ ὀρθόδοξη πνευματική ἱατρική μέ τήν σωματική ἱατρική, ἀλλά συνεργάζονται μεταξύ τους.

Ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος βλέπει τίς σωματικές ἀσθένειες τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τίς ὁποῖες ἐνδιαφέρεται ἡ ἱατρική ἐπιστήμη, καί ὁ ἱατρός τοῦ σώματος βλέπει ἕναν ἄρρωστο ἄνθρωπο, πού ὑποφέρει ἀπό τό σωματικό ἄλγος, ἀλλά συγχρόνως διακατέχεται ἀπό τόν ψυχολογικό, ψυχικό, ὑπαρξιακό καί πνευματικό πόνο. Ἐτσι, ὑπάρχει στενός σύνδεσμος μεταξύ τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας καί τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ἀφοῦ καί οἱ δύο ἀσχολοῦνται μέ τήν ζωή καί τόν θάνατο τοῦ ἀνθρώπου.

2. Θεολογία καί Ἄλγονία.

Είναι γνωστόν ότι η βιολογία διαιρείται σε κλάδους. Ένας κλάδος της βιολογίας είναι η γενετική, που είναι η έπιστήμη «που είναι αφιερωμένη στην μελέτη των γονιδίων».

Μιλώντας για την γενετική μπορούμε να κάνουμε μία διάκριση για τους διαφόρους τύπους γενετικής. Είναι η κλασική γενετική, που «άφορα την μελέτη των προτύπων κληρονομικής μεταβίβασης χαρακτήρων από τους γονείς στους απογόνους για την ανάδειξη γενετικών αρχών και μηχανισμών» ή μοριακή γενετική, που «άφορα την μελέτη των γονιδίων που γίνεται στο επίπεδο της δομής και της λειτουργίας τους» και η γενετική μηχανική που είναι «ή τεχνική τροποποίηση της γενετικής σύστασης ενός κυττάρου ή οργανισμού με την μεθοδολογία του ανασυνδυασμένου DNA».

Είναι φανερό ότι οι έπιστήμονες από την γενική βιολογία προχώρησαν στην κλασική γενετική με την όποια μελέτησαν τον τρόπο μεταβίβασης της κληρονομικότητας από τους γονείς στους απογόνους, ταυτόχρονα προχώρησαν στην βιοχημεία, η όποια ασχολείται με την λειτουργική έκφραση των γονιδίων που είναι οι πρωτεΐνες και έπειτα, με τον συνδυασμό των έπιτευγμάτων τους, ανέπτυξαν την γενετική μηχανική, άφοι χρησιμοποίησαν την σύγχρονη τεχνολογία για να μελετήσουν καλύτερα την γενετική σύσταση του κυττάρου και να έπιτύχουν την τροποποίησή της.

Σήμερα η βιολογία συνδέεται στενά με την γενετική και την τεχνολογία, γι' αυτό μπορούμε να κάνουμε λόγο για μοριακή βιολογία και για γενετική μηχανική.

Παρατηρεί κανείς μερικά βασικά στάδια εξέλιξης της σύγχρονης βιολογίας. Πρόκειται για ιστορικές έπαναστάσεις στην σύγχρονη βιολογία, όπως αναλύονται από τον Καθηγητή Βιολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης Νικόλαο Μοσχονά.

Η πρώτη «έπανάσταση» στην σύγχρονη Βιολογία ξεκίνησε από την δεκαετία του 1950. Πρόκειται για την διαλεύκανση του DNA, που αποτελείται από άνθρακα, όξυγόνο, ύδρογόνο, άζωτο και φώσφορο. Σημαντικό ρόλο σε αυτήν την διαλεύκανση έπαιξαν δύο έπιστήμονες, ο J. Watson και ο F. Crick. Σε αυτήν την έπανάσταση κατατάσσεται ο τρόπος μεταφράσεως της γενετικής πληροφορίας και η μεταφορά της γενετικής πληροφορίας από τό DNA στό RNA και από τό RNA στις πρωτεΐνες.

Η δεύτερη «έπανάσταση» σημειώθηκε την δεκαετία του 1970 και συνδέεται με τον ανασυνδυασμό του DNA. Με ειδική μέθοδο απομονώνονται τμήματα του DNA, και με την βοήθεια των βακτηριδίων-ξενιστών τά πολλαπλασιάζονται σε μεγάλες ποσότητες. Με τον τρόπο αυτό

προσδιορίζονται μερικά γονίδια που υπάρχουν στο γονιδίωμα και εξετάζεται ή πρωτογενής δομή και ή όργάνωση όρισμένων από αυτά.

Ή τρίτη «έπανάσταση» στην σύγχρονη βιολογία παρατηρήθηκε την δεκαετία του 1980 και προσεγγίζονται τά γενετικά ύλικά στην όλότητά τους, ώστε μελετᾶται ό «συσχετισμός τῶν γονιδίων μέ τίς άσθένειες, τήν δομή τους, τήν λειτουργία τους, και τό πῶς οι πρωτεΐνες, τά παράγωγα τῶν γονιδίων, άλληλεπιδροῦν μεταξύ τους». Μέ τήν βοήθεια τῆς τεχνολογίας προχώρησαν σημαντικά, μελετήθηκε τό γονιδίωμα του άνθρώπου και έπιτεύχθηκε πρόσφατα στην χαρτογράφηση του άνθρωπίνου γονιδιώματος. Έκτοτε, μέ ραγδαίους και ίλιγγιώδεις ρυθμούς, έξελίσσονται οι έπιστήμες τῆς βιολογίας, τῆς γενετικής, τῆς γονιδιωματικής, τῆς έπιγενετικής, τῆς πρωτεομικῆς, τῆς μεταβολομικῆς, τῆς συγκριτικῆς γονιδιωματικῆς, τῆς μεταγονιδιωματικῆς, τῆς βιοπληροφορικῆς.

Εΐναι φανερόν ότι ζοῦμε σέ μιά έποχή στην όποία άναπτύχθηκε ή έπιστήμη τῆς μοριακῆς γενετικῆς-βιολογίας και τῆς γενετικῆς μηχανικῆς, μέ διάφορες συνέπειες στην ζωή τῶν άνθρώπων και του περιβάλλοντος. Άπό τήν βιομηχανική έποχή περάσαμε στην βιοτεχνολογική έποχή. Ή πρώτη εΐχε ως κέντρο τήν φωτιά και ή δεύτερη έχει ως κέντρο τήν σύγχρονη τεχνολογία - ύπολογιστή.

Έδῶ πρέπει νά ύπενθυμίσω ότι από τήν άρχαιότητα, ιδίως κατά τον Μεσαίωνα, άναπτύχθηκε ή άλχημεία, ή όποία ήταν μιά «γενικωτέρα φυσική φιλοσοφία», ή όποία εΐχε ως νόμο ότι ή ύπαρξη, ή ζωή και ή λειτουργία τῶν διαφόρων ειδῶν τῆς κτίσεως, από τά ούράνια σώματα μέχρι τίς διάφορες ούσιες και από τον άνθρωπο μέχρι τά φυτά έξαρτᾶται από τήν άνάλογη σέ κάθε εΐδος έπιρροή από ένα «ζωτικό ρευστό»· έτσι, παρατηρεΐται μιά διατάραξη τῆς ίσορροπίας μεταξύ τῶν ειδῶν από τήν έπίδραση άλλων ειδῶν.

Οι άλχημιστές, μεταξύ τῶν άλλων, προσπαθοῦσαν νά μεταβάλλουν διάφορα άγενῆ μέταλλα (μόλυβδος) σέ εύγενῆ (χρυσός), διότι εΐχαν τήν άποψη ότι όλα τά μέταλλα άνήκαν σέ ένα εΐδος· έτσι, άναζητοῦσαν μιά ούσία ή όποία θά έπέφερε άλλοιώσεις στα άγενῆ μέταλλα και θά τά μεταμόρφωνε σέ εύγενῆ και αυτήν τήν ούσία τήν όνόμαζαν «φιλοσοφική λίθο». Άκόμη, προσπαθοῦσαν νά βροῦν μιά αντίστοιχη ούσία για τον άνθρώπινο όργανισμό, ώστε νά παρατεΐνουν τον άνθρώπινο βίο, τήν όποία ούσία όνόμαζαν «ελιξήριον τῆς μακροζωΐας».

Σέ όλη αυτήν τήν προσπάθεια οι άλχημιστές έκαναν διάφορα πειράματα, αλλά μερικοί από αυτούς χρησιμοποιοῦσαν και τήν μαγεία. Όπό-τε, ή άλχημεία ήταν μιά τάση που εΐχε στοιχειᾶ έπιστημονικά, αλλά κυρί-

ως και πρό παντός διακρινόταν για μία ιδιαίτερη φιλοσοφική αντιμετώπιση της ζωής και ακόμη είχε διάφορες μαγικές εκδηλώσεις.

Έπομένως, η Άλχημεία παρατηρήθηκε στον Μεσαίωνα και στην συνέχεια κατά την Βιομηχανική περίοδο της ανθρωπότητας, όταν οι άλχημιστές προσπαθοῦσαν να μετατρέψουν τον μόλυβδο σε χρυσάφι.

Τό φαινόμενο της Άλχημείας πού είχε ευρύτατη διάδοση κατά την Βιομηχανική περίοδο, παρατηρεῖται και σήμερα κατά την περίοδο της Βιοτεχνολογίας, μέ ἄλλη μορφή, ὡς Άλ-γονία.

Ὁ ὄρος Άλ-γονία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ἀπό τόν βιολόγο δρ. Τζόσουα Λάντεμπεργκ πού βραβεύθηκε μέ τό Νόμπελ, ἀλλά ὁ Ρίφκιν ἦταν ἐκεῖνος πού ἀνέπτυξε περισσότερο αὐτόν τόν ὄρο σέ ἀντιστοιχία μέ τόν ὄρο πού εἶδαμε προηγουμένως ἄλχημεία και ἔδωσε τό περιεχόμενό του.

Σύμφωνα μέ τόν Ρίφκιν, «Άλ-γονεία σημαίνει τό ν' ἀλλάξεις τήν οὐσία ἑνός ζωντανοῦ ὄντος. Οἱ τέχνες τῆς ἀλ-γονείας ἀφιερώνονται στήν "βελτίωση" τῶν ὑπαρχόντων ὀργανισμῶν και στόν ἐξ ὀλοκλήρου σχεδιασμό νέων ὀργανισμῶν μέ πρόθεση νά "τελειοποιήσουν" τίς ἐπιδόσεις τους. Ὅμως ἄλγονεία σημαίνει κάτι περισσότερο. Σημαίνει τήν προσπάθεια τῆς ανθρωπότητας νά δώσει μεταφυσικό νόημα στήν ἀναδυόμενη τεχνολογική της σχέση μέ τή φύση. Άλ-γονεία εἶναι ἕνας τρόπος νά σκεπτόμαστε για τή φύση, και αὐτός ὁ νέος τρόπος σκέψης εἶναι πού ἀνοίγει τό δρόμο για τήν ἐπόμενη ἱστορική ἐποχή».

Ὅ,τι παρατηρήθηκε μέ τήν μέθοδο τῆς Άλχημείας, δηλαδή ἡ προσπάθεια μετατροπῆς τοῦ μολύβδου σέ χρυσό, ἐπιδιώκεται και σήμερα μέ τήν μετατροπή τοῦ γονιδίου σέ «χρυσό».

Γενικά, οἱ σύγχρονες ἐπιστημονικές ἔρευνες, στήν πραγματικότητα ἐκλαμβάνουν ὅτι τά γονίδια εἶναι ὁ «πράσινος χρυσός» τῆς βιοτεχνολογικής ἐποχῆς.

Ὁ Καθηγητής βιολογίας Τόμας Ἴαισενερ γράφει ὅτι μέ τίς σύγχρονες προόδους τῆς γενετικής μηχανικῆς ἕνα βιολογικό εἶδος «πρέπει νά θεωρεῖται σάν μία ἀποθήκη γονιδίων πού εἶναι δυνητικά μεταθέσιμα. Ἐνα εἶδος δέν εἶναι ἕνας ἀκαμπτos τόμος τῆς βιβλιοθήκης τῆς φύσης. Εἶναι ἐπίσης ἕνα βιβλίο μέ κινητά φύλλα τοῦ ὀποίου οἱ ξεχωριστές σελίδες, τά γονίδια, θά ἔπρεπε νά εἶναι διαθέσιμα για ἐπιλεκτική μεταφορά και τροποποίηση ἄλλων εἰδῶν».

Σύμφωνα μέ τούς ἀλ-γονιστές, τό DNA μπορεῖ νά ἀποσπασθῆ, «νά ἀνασυνδυσθεῖ και νά προγραμματιστεῖ σ' ἕναν ἀτέλειωτο ἀριθμό συνδυασμῶν, μέσω μιᾶς σειρᾶς ἐπεξεργασμένων ἐργαστηριακῶν διαδικασιῶν.

Κατασκευάζοντας βιολογικό ύλικό, οι άλγονιστές μπορούν να δημιουργήσουν "άπομιμήσεις" των υπαρχόντων βιολογικών οργανισμών, πού, σύμφωνα με τον τρόπο πού σκέπτονται, είναι ανώτερης φύσης από τους αύθεντικούς οργανισμούς πού αντιγράφουν». «Ο τελικός σκοπός του όπαδοῦ τῆς άλγονείας είναι να κατασκευάσει τον τέλειο οργανισμό». Φαίνεται, λοιπόν, καθαρά ότι «ή άλ-γονεία είναι καί φιλοσοφία καί διαδικασία. Είναι ένας τρόπος πρόσληψης τῆς φύσης καί ένας τρόπος δράσης πάνω στή φύση, ταυτόχρονα».

Βέβαια, πολλοί βλέπουν σέ αυτήν τήν προσπάθεια, εκτός από τά θετικά στοιχεία, καί έναν μεγάλο κίνδυνο, δηλαδή τό τίμημα πού θά αναγκασθοῦμε να πληρώσουμε για τήν αποδιοργάνωση καί τήν καταστροφή πού μπορεῖ να ξεσπάση στά οίκου συστήματα καί τά κοινωνικά συστήματα πού στηρίζουν τήν ζωή.

Οι βιολόγοι εκείνοι πού είναι άγνωστικιστές προκειμένου να προσδιορίσουν τήν αρχή τῆς ζωῆς κάνουν λόγο για ένα πρωτοκύτταρο, από τό όποιο δημιουργήθηκαν όλα τά επόμενα κύτταρα, οι ιστοί, τά όργανα, οι οργανισμοί, ή ποικιλομορφία των ειδών καί όλος αυτός ό αισθητός κόσμος. Πολλοί από αυτούς κάνουν λόγο για μία τυχαία εξέλιξη στήν δημιουργία.

Άν καί διαπιστώνεται από τους επιστήμονες ότι δεν γνωρίζουν ακόμη πώς εξελίχθηκε ή ζωή καί πώς δημιουργήθηκαν τά είδη, έν τούτοις κάνουν λόγο για τήν γένεση πριν από 3,5 καί πέρα δισεκατομμύρια χρόνια ενός «πρωτοκύτταρου». Αυτό τό «πρωτοκύτταρο» εμφανίσθηκε στις συνθήκες τῆς εποχῆς εκείνης πού ή γῆ ἦταν παγωμένη, άφοῦ ό ήλιος είχε φωτεινότητα κατά 30% λιγότερη από τήν σημερινή. Αυτό τό «πρωτοκύτταρο» «σύμφωνα με τις ισχύουσες ενδείξεις, δεν εφερε DNA, αλλά RNA». Τό DNA, ως δίκλωνο, είναι «πιό σταθερό χημικά καί μπορεῖ να αυτοπεριορίζει τον αριθμό των αντιγράφων του», ενώ τό RNA πού έχει μία αλυσίδα αντί για δύο πού έχει τό DNA, έχει μεγάλο μεταλλακτικό ρυθμό. Φαίνεται ότι μερικοί επιστήμονες θεωροῦν ότι τό RNA καί όχι τό DNA ἦταν τό αρχικό μόριο πού έναποθήκευσε «τήν γενετική ταυτότητα ενός κυττάρου ή ενός οργανισμού».

Όμως τίθενται καί τά ερωτήματα: «Πώς καί πότε τό RNA εξελίχθηκε σέ DNA; Θα είχε εμφανισθεῖ ή ζωή στήν Γῆ καί θα επιβίωνε άν τό πρωτοκύτταρο βασιζόταν στό DNA;». «Είχε τό πρωτοκύτταρο DNA; Θα επιβίωνε τότε στις συνθήκες μιᾶς παγωμένης γῆς;». Καί επειδή οι ιοί, όπως π.χ. ό ιός τῆς γρίπης καί του AIDS, έχουν RNA καί μεταβαίνουν από τό RNA, πού βρίσκεται στό κυτταρόπλασμα, στό χρωματικό DNA πού βρίσκεται

στόν πυρήνα τοῦ κυττάρου, τότε «μήπως οἱ ἰοί ἦταν ἐκεῖνοι πού μᾶς "χάρισαν" τήν διπλή ἔλικο;». Μήπως, δηλαδή, «εἴμαστε ὅλοι ἀπόγονοι ἰῶν;». Ἐρωτήματα πού ἀπασχολοῦν τούς ἐπιστήμονες.

Ὅμως στήν Ὁρθόδοξη θεολογία πιστεύουμε ὅτι ὁ κόσμος εἶναι δημιουργήματα τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ κατά τήν γνωστή φράση τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου «Ὁ Πατήρ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ποιεῖ τά πάντα». Ἐπίσης, εἶναι βασική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἐκ μή ὑπαρχούσης ὕλης καί τόν διευθύνει ὁ Θεός μέ τήν ἀκτιστή πρόνοιά Του. Πρόκειται γιά τά δύο βασικά δόγματα τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν δημιουργία, ἤτοι τήν ἐκ μή ὑπαρχούσης ὕλης δημιουργία τῆς κτίσεως καί τήν διά τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ διεύθυνση τοῦ κόσμου. Στήν συνέχεια κάθε νέα δημιουργία, κάθε σύλληψη ἑνός ἐμβρύου, γίνεται μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἀπό τό γενετικό ὑλικό τῶν γονέων, μέσα στό ὁποῖο ὑπάρχει ἤδη ἡ οὐσιοποιός καί ζωοποιός ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ.

Πάντως, στά γονίδια ὑπάρχει ἡ ἀκτιστή ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, οἱ «λόγοι τῶν ὄντων», γι' αὐτό μποροῦν νά συζητοῦν οἱ ὀρθόδοξοι θεολόγοι μέ τούς γενετιστές.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά παρατεθῆ ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης γιά τήν δημιουργία τοῦ κόσμου πού νομίζω εἶναι χαρακτηριστική.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος στό ἔργο του «Ἀπολογητικός περί τῆς ἐξαήμερου», πού γράφηκε κατά παράκληση του ἀδελφοῦ του Πέτρου γιά νά ἐπεξηγήσει ὠρισμένες ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου στήν ἐρμηνεία του στήν Ἐξαήμερο, ἀναπτύσσει μερικές ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις.

Στήν ἀρχή τοῦ ἔργου του θεωρεῖ ὅτι ὅσα γράφει σέ σχέση μέ ὅσα ἔγραψε ὁ Μ. Βασίλειος εἶναι σχολικά γυμνάσματα καί ὅτι δέν δογματίζει γιά νά μή δώση ἀφορμή σέ μερικούς νά διαβάλλουν.

Ἀναφερόμενος στήν οὐσία τῶν ὄντων καί τήν ὕλη καί μάλιστα ἀπό τό ποῦ καί πῶς προῆλθε, γράφει ὅτι ὅλες οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ πού εἶναι σχετικές μέ τήν κτίση, ἤτοι τό θέλημα, ἡ δύναμη καί ἡ οὐσία τῶν ὄντων, νοοῦνται μαζί, διότι δέν θεωροῦμε ἀδύνατη τήν σοφία τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἄσοφη τήν δύναμή Του.

Στό ἔργο του αὐτό ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης ἀπορρίπτει, ὅπως τό κάνουν ὅλοι οἱ ἅγιοι Πατέρες, τήν αὐτόματη δημιουργία τοῦ κόσμου, γιατί ὅλα ἔγιναν μέ τήν δημιουργική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καί προῆλθαν ἐκ τοῦ μή ὄντος. Τά πάντα δημιουργήθηκαν «οὐκ αὐτομάτῳ τινί συντυχία, κατά τινα ἄτακτον καί τυχαίαν φοράν».

Ἐκτός ἀπό τήν ἀρχή τῆς μή «αὐτομάτου συντυχίας» γιά τήν δημιουργία τοῦ κόσμου, ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης κάνει λόγο γιά τήν «ἀθρόαν καταβολήν». Ἔτσι ἐξηγεῖ τόν λόγο τοῦ Μωϋσέως «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τόν οὐρανόν καί τήν γῆν». Γράφει: «Ἡ οὖν ἀθρόα τῶν ὄντων παρά τῆς ἀφράστου δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καταβολή ἀρχή παρά τοῦ Μωϋσέως, ἦγουν "κεφάλαιον" κατενομάσθη». Ἡ σύσταση τῶν ὄντων ἔγινεν ἀθρόως: «Ὅτι ἀθρόον τῆς τῶν ὄντων συστάσεως...».

Μιά ἄλλη βασική ἀρχή πού συνδέεται μέ τό προηγούμενο εἶναι ὅτι στήν κτίση ὑπάρχει ὁ λεγόμενος «ἐγκείμενος τῆς κτίσεως λόγος». Ἀκόμη καί ὅταν δημιουργήθηκε τό σύμπαν, πρίν ἐμφανισθῆ κάθε μέρος, ὅλο τό σύμπαν βρισκόταν στό σκοτάδι, γιατί «οὔπω γάρ ἐξεφάνη τοῦ πυρός ἡ αὐγή ὑποκεκρυμμένη τοῖς μορίοις τῆς ὕλης» καί ἔτσι ὅλα ἦταν ἀόρατα, ἀφανῆ καί ἀνακατεμμένα. Ὅταν ὁ Θεός ἔδωσε ἐντολή γιά τήν γένεση τοῦ κόσμου, τότε αὐτό τό πῦρ πού ἐπισκιαζόταν ἀπό τά μόρια τῆς ὕλης ἐπρόβαλε καί ἀμέσως «τῷ φωτί τά πάντα περιηυγάζετο».

Μέσα σέ ὅλη τήν κτίση ὑπάρχει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης κάνει λόγο γιά τόν «ἐγκείμενον τῆς κτίσεως λόγον». Σέ κάθε ὄν ἐνυπάρχει κάποιος σοφός καί τεχνικός λόγος, ἔστω κι ἂν ἐμεῖς δέν τόν βλέπουμε· ἔτσι, «πᾶν τό γινόμενον, λόγῳ γίνεται» καί τίποτα ἀπό ἐκεῖνα πού δημιουργήθηκαν ἀπό τόν Θεόν δέν νοεῖται «ἄλογον τι καί συντυχικόν καί αὐτόματον». Ὅταν ὁ Θεός εἶπε «γεννηθήτω φῶς», ἐρμηνεύεται ὅτι αὐτό ἀναφέρεται «εἰς τόν ἐγκείμενον τῆς κτίσεως λόγον».

Αὐτός ὁ λόγος πού ἐνυπάρχει σέ ὅλα τά ὄντα χαρακτηρίζεται ἀπό τόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης «οἰωνεῖ σπερματική δύναμις». Πρόκειται γιά τήν πρώτη ὀρμή τοῦ Θεοῦ πρὸς δημιουργία, πού ὑπῆρχε «δυνάμει» στήν κτίση, ὄχι ὅμως καί ἐνεργεία, διότι ἡ γῆ ἦταν ἀκόμη ἀόρατη καί ἀκατασκευάστη. Ἡ ἀριστοτελική ἀρχή τοῦ δυνάμει καί ἐνεργεία χρησιμοποιεῖται ἀπό τόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης γιά νά ἐρμηνεύση τό πῶς δημιουργήθηκε ἡ κτίση. Αὐτή ἡ σπερματική δύναμη στά ὄντα, τήν ὁποία ἔβαλε ὁ Θεός, ἐνεργοποιήθηκε μέ τήν δύναμη τοῦ λόγου Του. Γράφει: «τῇ μέν δυνάμει τά πάντα ἦν ἐν πρώτῃ τοῦ Θεοῦ περί τήν κτίσιν ὀρμῇ, οἰονεῖ σπερματικῆς τινος δυνάμεως πρὸς τήν τοῦ παντός γένεσιν καταβληθείσης, ἐνεργεία δέ τά καθ' ἕκαστον οὔπω ἦν»· ἔτσι, τά διάφορα εἶδη τῶν ὄντων ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς σπερματικῆς δυνάμεως καί τῆς δημιουργικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ. Στήν ἀρχή ὁ Θεός δημιούργησε τήν ἄμορφη ὕλη πού δέν ἦταν ἄκτιστη καί στήν συνέχεια μέ τόν δημιουργικό Του λόγο δημιούργησε τίς ποιότητες καί ἔτσι δημιουργήθηκαν τά ἐπί μέρους εἶδη.

Μέ αυτήν τήν δύναμη καί σοφία πού καταβλήθηκαν στήν κτίση γιά τήν τελείωση κάθε μορίου τοῦ κόσμου, «εἰρμός τις ἀναγκαῖος κατά τινά τάξιν ἐπηκολούθησεν». Γράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης ὅτι ὅλα ἔχουν προκατανοηθῆ ἀπό τήν σοφία τοῦ Θεοῦ «τά διά τινος ἀναγκαίας τάξεως κατά τό ἀκόλουθον ἐκβησόμενα».

Γίνεται φανερό ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου «ἐν ἀρχῇ» καί ἡ ἐπί μέρους δημιουργία τῶν ὄντων, ἦτοι τό δυνάμει καί ἐνεργείᾳ, ἡ ἄμορφος ὕλη, τά μόρια καί ἡ ἐξέλιξή τους, οἱ ποιότητες ἐγιναν μέ τήν προσωπική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, μέ τόν δημιουργικό Του λόγο, πού εἰσῆλθε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀθρώως στήν οὐσία τῶν ὄντων. Ἀπό ἐκεῖ μέ τήν δημιουργική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ προῆλθε αὐτή ἡ ὁρμή καί τό φῶς πού περιέλουσε τήν κτίση καί δημιούργησε τίς ποιότητες τῶν εἰδῶν. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιστήμη διερευνᾷ τήν κτίση, τά ὄντα, καί ἡ θεολογία ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στόν Θεό. Τοτε δέν συγκρούονται.

3. Θεολογία καί γνωσιακή νευροεπιστήμη.

Στίς ἡμέρες μας γίνεται εὐρύτατος λόγος γιά τήν σχέση μεταξύ βιολογίας καί ψυχολογίας. Ἄλλοτε ξεχωρίζονται αὐτές οἱ δύο ἐπιστῆμες καί ἄλλοτε συνδέονται μεταξύ τους. Ὄταν ἡ ψυχολογία θεωρῆται ὡς μία αὐτόνομη ἐπιστήμη, κάνουμε λόγο γιά ψυχολογισμό, καί ὅταν ἡ βιολογία ἀντιμετωπίζεται καί ἐκφράζεται αὐτόνομα, τότε ὁμιλοῦμε γιά βιολογισμό. Μάλιστα δέ παρατηροῦνται ποικιλότητες ἀναλύσεις μεταξύ τῶν ἐπιστημῶν γιά τά θέματα αὐτά.

Ἡ ἐξέλιξη, ὅμως, καί τῶν δύο ἐπιστημῶν, ὅπως αὐτή ἔχει γίνει μέ τήν προσθήκη τῶν διαφόρων εἰδικότητων τῆς κάθε μιᾶς, τῶν ὁποίων μάλιστα εἰδικότητων τό γνωστικό ἀντικείμενο εἶναι πολλές φορές τό ἴδιο ἢ πολύ κοντινό, ἔχει κάνει ἀπαραίτητη τήν ἐπιστημονική ἔρευνα γιά τήν χρησιμοποίηση τῶν μεθόδων καί ἀποτελεσμάτων τῆς μιᾶς ἀπό τήν ἄλλη. Εἰδικότερα στήν παροῦσα δεκαετία, ἡ ὁποία ἀπό τήν UNESCO ἔχει χαρακτηρισθῆ ὡς ἡ "δεκαετία τοῦ ἐγκεφάλου", ἡ ἀνάγκη γιά μιά διεπιστημονική προσέγγιση στήν μελέτη τοῦ ἐγκεφάλου, τῆς συμπεριφορᾶς καί τῆς γνωστικῆς λειτουργίας γίνεται ὅλο καί περισσότερο ἐκδηλη.

Αὐτή ἡ ἀνάγκη γιά μιά διεπιστημονική προσέγγιση φαίνεται στούς νέους κλάδους πού ἀναπτύσσονται –γεγονός πού ἐπισημαίνεται καί ἀπό εἰδικούς ἐρευνητές ἐπιστήμονες– ὅπως ἡ ἐξελικτική ψυχολογία καί ἡ γνωσιακή νευροεπιστήμη, οἱ ὁποῖες προσπαθοῦν νά γεφυρώσουν τό χάσμα μεταξύ ψυχολογίας, γνωστικῆς ψυχολογίας, ἐξελικτικῆς βιολογίας καί νευροεπιστήμης.

Μέχρι τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ ψυχολογία συμπορευόταν, κυρίως, μέ τήν φιλοσοφία, μέ ἀποτέλεσμα ἡ ψυχολογία νά ἐκφράζη τίς διάφορες τάσεις καί ἐκφράσεις τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν ρευμάτων. Ὅμως, στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνος μερικοί ψυχολόγοι, καίτοι εἶχαν σπουδάσει τήν ἰατρική, ἐν τούτοις προσπάθησαν νά ὀρίσουν τήν ψυχολογία ὡς μιά ἐπιστήμη ἀνεξάρτητη ἀπό τήν φιλοσοφία καί τήν φυσιολογία-βιολογία καί πρότειναν «μιά μεθοδολογία γιά τήν πειραματική διερεύνησή της»· ἔτσι, ἡ ψυχολογία ἀποδεσμεύθηκε τόσο ἀπό τήν φιλοσοφία ὅσο καί ἀπό τήν βιολογία καί ἐξεταζόταν ἀνεξάρτητα ἀπό αὐτές. Στήν πορεία αὐτή ἀναπτύχθηκαν καί οἱ διάφορες ψυχαναλυτικές σχολές.

Στήν συνέχεια, ὅμως, ἀναπτύχθηκε ὁ λεγόμενος συμπεριφορισμός πού ἀπέβλεπε στόν ἔλεγχο τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου καί στήν ἀποσύνδεσή της τόσο ἀπό τὰ «νοητικά φαινόμενα», δηλαδή τήν νοητική διεργασία, ὅσο καί ἀπό τήν συνείδηση. Οἱ συμπεριφοριστές ψυχολόγοι προσπάθησαν νά ἐξηγήσουν μόνον τὰ ἐξωτερικά αἷτια πού προκαλοῦν τήν συμπεριφορά, χωρίς νά ἀσχολοῦνται μέ τὰ ἐσωτερικά αἷτια πού συνδέονται μέ τίς λειτουργίες τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ συμπεριφορισμός ἦταν μιά ἀντίδραση στήν ψυχανάλυση.

Ἀκολουθῶς, παρατηρήθηκε ἡ λεγόμενη γνωσιακή ἐπανάσταση ἡ ὁποία θεωροῦσε ὅτι ἡ ψυχολογία θά μπορούσε νά ἐρευνήσῃ τήν λειτουργία τοῦ γνωστικοῦ συστήματος μέ τήν βοήθεια τῆς πληροφορικῆς, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς νευροεπιστῆμες. Ἡ γνωσιακή ψυχολογία θεώρησε ὅτι ἡ νόηση εἶναι μιά ὑπολογιστική διαδικασία, ἀνεξάρτητη ἀπό τόν ἐγκέφαλο. Γιά τήν κατανόηση αὐτοῦ τοῦ θέματος χρησιμοποιήθηκε ἡ εἰκόνα τοῦ ὑπολογιστῆ, στόν ὁποῖο διακρίνουμε τό ὑλικό στοιχεῖο ἀπό τό πρόγραμμα, δηλαδή διακρίνεται ἡ μηχανή τοῦ ὑπολογιστῆ ἀπό τό λογισμικό, δηλαδή τό πρόγραμμα πού χρησιμοποιοῦμε. Κατά τόν ἴδιο τρόπο οἱ γνωσιακοί ἐπιστήμονες ψυχολόγοι θεωροῦσαν ὅτι στά νοητικά φαινόμενα μπορούμε νά ξεχωρίσουμε τόν ἐγκέφαλο ἀπό τίς ὑπολογιστικές του διαδικασίες, γιατί οἱ σκέψεις εἶναι «λογικός χειρισμός συμβόλων».

Ὅμως, στίς ἡμέρες μας πολλοί ψυχολόγοι προχώρησαν πιο πέρα ἀπό τήν αὐτόνομη ψυχολογία, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀναπτυχθῇ ὁ γνωστικός συμπεριφορισμός καί ἡ γνωσιακή ψυχολογία· ἔτσι, ἡ γνωσιακή ψυχολογία στρέφεται πρὸς τήν νευροεπιστήμη καί προσπαθεῖ νά συνδέσῃ «τίς ἀνώτερες συμβολικές λειτουργίες τῆς νόησης μέ τίς κατώτερες ἀντιληπτικές λειτουργίες πού εἶναι κοντύτερα στό νευροφυσιολογικό ὑπόστρωμα» καί ἀναπτύσσεται ἡ λεγόμενη γνωσιακή νευροεπιστήμη.

Είναι έμφανές ότι σήμερα διεξάγεται μιά διεπιστημονική έρευνα πού συνδέει τήν γενετική, τήν εξέλικτική καί τήν αναπτυξιακή ψυχολογία. "Άλλωστε, στίς ήμέρες μας ή νευροεπιστήμη έχει τήν δυνατότητα νά άπεικονίση τίς γνωστικές διαδικασίες τήν ώρα πού διαδραματίζονται." Έτσι, ή σύγχρονη ανάπτυξη τής γνωστικής νευροεπιστήμης συνιστά τήν συνεργασία μεταξύ τής γνωσιακής ψυχολογίας καί τής νευροεπιστήμης. Αυτό είναι επανάσταση στόν χώρο τής γνωσιακής ψυχολογίας, άφοϋ γίνεται άντιληπτό ότι οί ύπολογιστικές λειτουργίες τοϋ έγκεφάλου δέν κατανοοϋνται άνεξάρτητα από τό νευρολογικό ύπόστρωμα, αλλά είναι καί επανάσταση στόν χώρο τής νευροεπιστήμης, ή όποία άντιλαμβάνεται ότι ή κυτταρική προσέγγιση δέν είναι από μόνη της άρκετή για τήν κατάνόηση τοϋ τρόπου λειτουργίας τοϋ έγκεφάλου.

Η σύνδεση τής ψυχολογίας μέ τήν βιολογία δέν σημαίνει ότι ή βιολογία θέλει νά ύποκαταστήση καί νά άντικαταστήση τήν ψυχολογία, αλλά βοηθά τήν ψυχολογία στόν σχηματισμό καλύτερων ψυχολογικών θεωριών καί στήν καλύτερη κατανόηση τών ψυχολογικών φαινομένων. Στήν πραγματικότητα πρόκειται για μιά άλληλοσυμπλήρωση τών γνωστικών άντικειμένων κάθε μιās από αυτές, όποτε ή ψυχολογία θά ώφεληθῆ από τήν μελέτη τής λειτουργίας τοϋ έγκεφάλου πού τόν έρευνά ή νευροεπιστήμη, καθώς επίσης θά βοηθήση τήν νευρολογία στόν τομέα τής παραγωγής καί έφαρμογής τών θεωριών της.

Αυτή ή άλληλοσυμπλήρωση καί άλληλοβοήθεια φαίνεται στό γεγονός ότι θά γίνεται καλύτερη άνάλυση διαφόρων φαινομένων πού άπτονται βιολογικών καί ψυχολογικών διεργασιών, όπως ή μνήμη, ή άντίληψη, ή γλώσσα, ό αυτόματισμός, ό όρθολογισμός, ή βούληση, ή ψυχονευροανοσολογία.

Μέ τίς σύγχρονες έρευνες έχει διαπιστωθῆ ότι μερικές από τίς διεργασίες αυτές χρειάζονται τά πορίσματα καί τής ψυχολογίας καί τής νευροεπιστήμης. Αυτό για παράδειγμα παρατηρεῖται στήν μνήμη, άφοϋ δέν φαίνεται νά «ύπάρχει (μόνον) μιά συγκεκριμένη περιοχή τοϋ έγκεφάλου όπου άποθηκεϋονται έννοιες», αλλά συγχρόνως «καί ένα σύμπλεγμα συστημάτων άλληλεπιδρά καί μεταβάλλει τόν έαυτό του κατά τήν έπεξεργασία τών πληροφοριών». Τά πράγματα δέν εξελίσσονται μόνον βιολογικά οϋτε μόνον ψυχολογικά, αλλά τόσο ή βιολογία όσο καί ή ψυχολογία «είναι έπιστήμες συμπληρωματικές, οί όποίες άσχολοϋνται μέ διαφορετικά επίπεδα άνάλυσης τών ανθρώπινων λειτουργιών καί τής συμπεριφοράς».

Αυτή ή διεπιστημονική προσέγγιση του ανθρώπου άνοίγει τόν δρόμο για τήν προσφορά τής όρθοδόξου θεολογίας. Βέβαια ή θεολογία τής Έκκλησίας άναφέρεται στην πνευματική νοηματοδοτόση του ανθρώπινου βίου, άλλ' όμως λόγω τής ένότητος ψυχής και σώματος προσφέρει πολλά και στόν ψυχοσωματικό όργανισμό του ανθρώπου.

Στό σημείο αυτό παίζει σπουδαίο ρόλο ή νηπτική παράδοση τής Έκκλησίας πού λέγεται και ήσυχαστική ζωή, ή όποία λειτουργεί ήρεμιστικά και θεραπευτικά και άποκαλείται όρθόδοξη ψυχοθεραπεία.

Πρόκειται για μία παράδοση πού ένώνει δημιουργικά τήν συμπεριφοριστική, τήν γνωσιακή και τήν ύπαρξιακή ψυχοθεραπεία, αλλά και τίς ύπερβαίνει, γιατί πέρα τών άλλων ένώνει τόν άνθρωπο μέ τόν Θεό.

Θά πρέπει νά τονισθί ότι στην νηπτική ή ήσυχαστική παράδοση τής Έκκλησίας συναντάμε άρκετά σημεία, τά όποία εάν γνώριζε ή σύγχρονη ψυχολογία-ψυχοθεραπεία θά άξιολογοΰσαν πολύ περισσότερο αυτήν τήν παράδοση.

Συνοπτικώς νά ύπογραμμισθί ότι γίνεται λόγος για τήν διάκριση μεταξύ λογικής ένέργειας και νοερής ένέργειας, πράγμα τό όποίο είναι πολύ σημαντικό, για τήν θεραπεία του λογιστικοΰ, αλλά και του παθητικοΰ μερους τής ψυχής (έπιθυμητικό-θυμικό), για τήν δυαδική σχέση μεταξύ ήδονής και όδύνης, για τήν φιλαυτία και τήν ύπέρβασή της μέ τήν φιλοθεΐα και τήν φιλανθρωπία κλπ. Πρόκειται για έμπειρική γνώση τών Πατέρων τής Έκκλησίας, ή όποία άποβλέπει στην κατά φύσιν και ύπέρ φύσιν κινήσιν τών ένεργειών τής ψυχής και τήν παράλληλη θεραπεία τών σωματικων ένεργειών.

Πάντως, μέ τήν νηπτική αυτή θεολογία θεραπεύονται οι άρνητικοί λογισμοί, οι έξάψεις του έπιθυμητικοΰ και του θυμικοΰ μερους τής ψυχής μέ άπώτερες συνέπειες στό σωμα και τίς λειτουργίες τους. Ο άνθρωπος άποκτά νόημα ζωής, ειρήνη έσωτερική, ήσυχία του νοΰ και τών αισθήσεων, άγάπη στόν Θεό και τούς ανθρώπους, έλευθερία πνευματική. Η ιατρική έπιστήμη και ειδικότερα ή νευροεπιστήμη δέχεται τήν εύεργετική δράση τής όρθόδοξης θεολογίας.

Άγαπητοί παρόντες,

Είμαι από τούς πρώτους φοιτητές πού έπέτυχαν στην πρώτη Σχολή του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων, στην Φιλοσοφική Σχολή, τό άκαδημαϊκό έτος 1964-1965. Μετά τήν έγγραφή μου και πριν αρχίσουν παραδόσεις πού γίνονταν τότε στην μεγάλη αίθουσα τής Ζωσιμαίας Άκαδημίας, πληροφορήθηκα ότι έπέτυχα και στην Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης και προτίμησα νά σπουδάσω τήν θεολογική έπιστήμη τήν όποία άγαπούσα.

Πάντοτε, όμως, θεωρούσα τιμή πού ήμουν από τούς πρώτους φοιτητές αυτού του Πανεπιστημίου και έκτοτε παρακολουθούσα τήν εξέλιξή του.

Η εκμάθηση τής θεολογικής έπιστήμης και ή ένασχόλησή μου μέ τά πατερικά κείμενα και μάλιστα μέσα στην φυσική τους θέση, πού είναι τό "Άγιον" Όρος, μοϋ έδωσαν τό έναυσμα νά ασχοληθώ και μέ σύγχρονα φιλοσοφικά, έπιστημονικά, κοινωνικά, ψυχο-θεραπευτικά προβλήματα. Η θεολογία δέν μέ περιόρισε σέ στεγανά θρησκευτικά διαμερίσματα, αλλά μοϋ έδωσε ανοίγματα στον σύγχρονο άνθρωπο. "Άλλωστε, ένα από τά θέματα μέ τά όποια πρέπει νά ασχοληθῆ ή θεολογία σήμερα είναι ή σύγχρονη έπιστήμη, όχι για νά συγκρουσθῆ μαζί της, όπως έγινε κατά τό παρελθόν στον δυτικό χώρο, αλλά για νά διαλεχθῆ μαζί της στά λεγόμενα ανθρωπολογικά θέματα.

Τελικά, ή πολυχρόνια μελέτη τής όρθόδοξου θεολογίας ως πνευματικής ιατρικής έπιστήμης, και ό συνεχής διάλογός μου μέ έπιστημονικά ιατρικά ζητήματα, μέ όδήγησαν σήμερα στην θέση αυτή νά μοϋ άπονεμηθῆ ό τίτλος του έπίτιμου διδάκτορος τής Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Έτσι, ό πρωτοετής φοιτητής τής Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων του έτους 1964-1965, άφοϋ πλοηγήθηκε στην ώκεανό τής θεολογίας και τής έπιστήμης, φθάνει σήμερα σέ αυτό τό Άνώτατο Ίδρυμα τής γενέτειράς του, πού είναι πηγή άκαδημαϊκής σοφίας και γνώσεως. Σέ σάς πού έπιβλέψατε σέ αυτόν τον κόπο μου και τήν συγκομιδή μου είμαι εύγνώμων διά βίου.

Έπιτρέψτε μου, όμως, κατά τήν παρούσα αυτή έκδήλωση νά διατυπώσω τήν έσωτερική μου διάθεση νά άφιερώνω τόσο τήν όμιλία μου αυτή όσο και τήν αναγόρευσή μου σέ Έπίτιμο Διδάκτορα αυτής τής Σχολής στον άείμνηστο Καθηγητή π. Ιωάννη Ρωμανίδη, ό όποϊος άγωνίσθηκε μέ πάθος και έπιστημονική άνάλυση για νά πείση έπιστήμονες, Κληρικούς, θεολόγους και λαϊκούς ότι ή όρθόδοξη θεολογία συνδέεται μέ τήν ιατρική έπιστήμη και όχι μέ τήν φιλοσοφία, είναι ιατρική έπιστήμη και θά πρέπει νά συγκαταλέγεται μεταξύ των θετικων έπιστημων. Δικαιώνεται σήμερα αυτή ή πολυχρόνια έρευνά του από τήν Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Αίωνία του νά είναι ή μνήμη.

Εύχαριστώ για τήν τιμή, τήν παρουσία και τήν προσοχή σας.

Η όμιλία «Η όρθόδοξη θεολογία ως ιατρική έπιστήμη», έγινε από τον Μητροπολίτη Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ίεροθέο, κατά τήν ανακήρυξη του σέ έπίτιμο Διδάκτορα τής Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τήν 13η Μαΐου 2016).